

Stručni rad

MEĐUSOBNI ODNOSI LIKOVNOG ELEMENTA PROSTORA S ELEMENTIMA LINIJA, BOJA I PLOHA

Mag. Zarja Trček

OŠ 8 talcev, Logatec, Slovenija

Sažetak

U ovom članku predstaviti ću prikaz prostora u nižim razredima osnovne škole, sve od crtanja, slikanja, izrade skulpture i prostornog oblikovanja. Taj koncept uvodim u razred kroz detaljne zadatke.

Ključne riječi: likovna umjetnost, likovni prostor, prikaz prostora, praksa

1. Uvod

Likovni prostor temelji se na zakonitostima naše percepcije i poimanju stvarnog prostora. Ostvarujemo ga umjetničkim i likovnim sredstvima, uređujući intervale između svjetlina, boja, oblika, linija, točaka, veličina, položaja... ukratko, s ritmičkim gibanjima koja proizlaze iz napetosti između likovnih elemenata. Zato likovni prostor nije prirodni prostor; za usporedbu, šuma nije katedrala, a katedrala nije šuma. U katedrali se, na mjestima na koje ih je postavio arhitekt, nalaze arhitektonska obilježja kojima je izraženo njegovo shvaćanje čovjeka i svijeta kroz točno određeni raspored tih obilježja, dok u šumi drvo raste na mjestu na kojem za to postoje uvjeti. Umjetnik može stvarati unutar dvije dimenzije, tj. iluziju prostora ili u tri dimenzije. Ograničenja i karakteristike dimenzija određuju prirodu likovnih sredstava. Obje vrste prostora zahtijevaju specifičan pristup u stvaranju. U trodimenzionalnom likovnom prostoru obično ne postoji unaprijed određen referentni okvir, pa umjetnik može sam odabrati potrebne točke ili objekte u prostoru kao svoj referentni okvir; u urbanom prostoru referentni okvir obično daju gradske zgrade, ceste ili ulice. Ali svugdje je čovjek, umjetnik, sam glavno mjerilo prostora i ravnoteže u njemu. Toj mjeri prilagođava fiksne točke, linije i plohe kojima oblikuje likovni prostor. Nekoliko točaka u nizu precipiramo kao liniju, jer se oči kreću od točke do točke. Vrh olovke u pokretu crta svoj trag i stvara liniju. Linija nastaje kao posljedica nekog gibanja, primjerice gibanja olovke ili drugog pisala. Liniju koja nastaje iz svojega vlastitog gibanja, na primjer gibanja pisala, nazivamo aktivnom linijom. Kao liniju također doživljavamo sve rubove na kojima se susreću područja različite svjetline ili boje, rubove između tijela i prostora te rubove između različito prostorno orijentiranih i stoga obično različito svijetlih površina tijela. Takvi susreti nazivaju se pasivnim linijama jer nastaju djelovanjem drugih vizualnih ili likovnih elemenata koji imaju vlastitu boju, svjetlost ili prostorna svojstva. Međutim, i tako nastale linije izražavaju gibanje u likovnom smislu, jer vode oči u kretanje kroz prostor na isti način kao i aktivne linije. Informacije koje dobijamo iz okoline zahvaljujući razlikama u svjetlosti odnose se prvenstveno na oblik stvari i njihovih površina te na dubinu prostora. Gradacija svjetlosti je jedan od načina na koji svjetlost otkriva dubinu prostora i reljefne stvari. Od izvora svjetlosti, svjetlost se širi na sve strane i tako stvara sferno zatamnjene svjetlosne razine na svim stranama iz ove točke u prostoru. Međutim, taj općeniti princip ne znači da ono što gledamo doživljavamo samo kao trodimenzionalno i samo onda kada precipiramo svjetlosne razlike. Kako bi se stvorila jasna percepcija prostora, svjetlosne razlike se moraju kombinirati s jednim ili više prostornih ključeva. Ipak, među pokazateljima prostorne dubine, svjetlosne su razlike jedne od prvih i najvažnijih.

Kada u prostornom, odnosno likovnom kontekstu imamo dvije primarne dimenzije, duljinu i širinu, bavimo se plohama. Ploha je svaki dvodimenzionalni prostor omeđen aktivnom ili pasivnom linijom. Likovne plohe mogu biti različitih oblika i ne moraju biti u potpunosti ravne. Njihova površina može varirati u prostornoj orijentaciji. Sa stvarnim plohama radimo u stvarnom prostoru, a sa imaginarnim, samo likovno ostvarenim, **ali u slikovnoj ravnini**. Usmjereno gibanje ploha važan je način ostvarivanja treće dimenzije, kako **u stilskoj ravnini**, tako i u stvarnom prostoru, jer nam omogućuje da dubinu prostora napravimo uočljivom. S plohama možemo "uhvatiti" i oblikovati trodimenzionalni prostor, što nam govori svaka kutija i svaka zgrada. Kod slikanja i crtanja izražavamo se na plohi, a kod izrade skulpture izražavamo se volumenima u prostoru.

2. Prikaz prostora

a) Prikaz prostora slikanjem

Slikanjem prenosimo stvaran, trodimenzionalan prostor, na dvodimenzionalnu površinu. Likovna površina sa svojim granicama konstanta je u kojoj se likovnim znakovima može ucrtati više ili manje dubok prostor. Umjetnički prostor gradimo maštom. Bit prostora, kako se može shvatiti u njegovoj svestranosti, leži u beskonačnim mogućnostima njegovih unutarnjih odnosa. Kada osoba pokuša reproducirati tijela točno prema svojem dojmu temeljenog na osjetilu vida, tada se gubi njihova oštra, zatvorena kontura, zamagluje se njihova jasna plastičnost i pojavljuju se kao kompleksi svjetlosnih i kolorističkih ploha.

b) Prikaz prostora crtanjem

Prikaz prostora gradacijom i gustoćom linija, crta i točaka. Prostorne predodžbe razvijamo u svakom likovnom djelu, uključujući i crtež. U likovnom izražavanju na plohi, susrećemo se sa pitanjima kako na toj površini prikazati stvari koje stoje u prostoru i same su dio prostora. Crtanjem motiva pravilnih geometrijskih ploha koje sežu u prostor, djeci razvijaju prostorne predodžbe u većoj mjeri nego crtanjem motiva nepravilnih, izrazito rasčlanjenih oblika. Crtanje prikladnih motiva za tu svrhu mora biti u skladu s dječjom dobi. Prije nego što djeca crtaju npr. stubište, prvo ga opišemo, razgledamo i općenito ga dobro upoznamo.

c) Prikaz prostora skulpturom

Izrada skulpture je jedna od likovnih umjetnosti. Skulpture od čvrstih materijala (glina, gips, metal) stvaraju trodimenzionalne oblike koji mogu biti slike ljudi, životinja ili mogu biti apstraktni oblici. Umjetnik oblikuje prostorne oblike u prostor. Izražajno sredstvo skulpture su volumeni, obično ispunjeni prostorno oblikovanom masom, što znači da je površina mase na nekim mjestima izbočena, a na nekim udubljena. Pri izradi skulpture pomažemo djeci da osjete i oblikuju svoj rad kao skulpturalni volumen, upućujući ih da ga tijekom rada vrte skulpturu i promatraju je sa svih strana. Što su stariji, to su sposobniji oblikovati skulpturu u prostoru za gledanje sa svih strana. Djeca bi trebala vrtjeti kako skulpture ljudskih i životinjskih glava, tako i glinene posude. Kiparska djela su kipovi ili reljefi.

d) Prikaz prostora prostornim oblikovanjem

Kreiranje i oblikovanje prostora zadatak je graditeljstva. Arhitektura, umjetnost građenja, jedna je od likovnih umjetnosti koja se izražava kroz oblikovanje i dizajn prostornih organizama. Arhitekt oblikuje same prostore u kojima se krećemo i živimo. Te prostore stvara unutar ljuske, omeđujući ih od beskonačnog prostora. Ljuske su podovi, zidovi, strop, krov, vrsta stupova, ograda, vrsta drva... Arhitekt oblikuje unutarnje i vanjske, otvorene i zatvorene prostore - zgrade, parkove, skupine zgrada, naselja. Također oblikuje i ljuske svojih prostora. Prostor osjećamo i doživljavamo kao umjetnički element samo onda kada nas okružuje i kada se njime krećemo. Djeca samostalno oblikuju male i velike prostorne modele. Takvim konstrukcijama razvijamo osjećaj za izražavanje u trećoj dimenziji.

3. Emocionalna tematika koja mi je zanimljiva

Najviše su me privukle slike koje prikazuju prizore iz prirode i, naravno, odmah sam se zapitala zašto je tome tako? Kakva je veza između same slike i mojih osjećaja? Moguće je da već same neke linije u meni izazivaju ugodne osjećaje, a neke neugodne. Pri pogledu na neki prostor misli mi odlutaju daleko, a pri pogledu na drugi prostor, samo ga nejasno percipiram, tj. prođem okom preko njega i već sljedeći trenutak ga zaboravim. Mnoga istraživanja pokazuju povezanost između samih boja i naših osjećaja te kome je koja boja draža. Primjerice, meni se najviše sviđa slika mora i zalaska sunca. Sve je obojano tako živim bojama i pogled na nju me smiruje. Na njoj uočavam povezanost između prirode i ljudi, jer jedrilica predstavlja ljude, a sve oko nje prirodu. Sve zajedno je neka vrsta suživota, bez svakodnevnog ludila i žurbe.

4. Tri zadatka za djecu

- a) 1. i 2. razred = lik. problem: prostor i oblikovanje prostora
poveznica: mat., slo., upoznavanje okoliša
materijal: otpadni materijal (kutije različitih veličina)
tehnika: prostorno oblikovanje
Oblikovanje prostora pomoću kartonske ambalaže.

Sve skupa prelijepe raznim nijansama, npr. kolažom, i škarama oblikuju razne prikaze zgrada, gradova, parkova... U učionici bi si uredili mali prostor (1m x 1m) i u njemu napravili pješčanik. U pješčaniku bismo napravili valovit, raznovrstan teren i na njega posložili kutije te pokušali barem približno oblikovati okolicu škole.

Kroz ovaj zadatak dobivali bi osnovni osjećaj za uređenje vanjskog prostora.

- b) 3. razred = lik. problem: oblikovanje skulpture od gline
poveznica: upoznavanje prirode
materijal: glina
tehnika: izrada skulpture, kiparstvo
Iz gline bismo oblikovali razne prikaze životinja o kojima trenutno učimo.

Uz pomoć videozapisa iz zoološkog vrta, učenici bi samostalno i po sjećanju oblikovali razne životinje.

- c) 4. razred = lik. problem: prostor i gradnja prostora
poveznica: mat., upoznavanje okoliša, tjelesni odgoj
materijal: otpadni materijal (kutije različitih veličina)
tehnika: prostorno oblikovanje
Oblikovanje prostora za predstavu.

Najprije je potrebno razgovarati općenito o predstavi, zatim postavljamo pitanja npr. kakav nam prostor treba, što sve mora sadržavati te na koji način što bolje povezati taj prostor sa pričom koju ćemo kasnije uprizoriti. Učenici su podijeljeni u grupe i obavljaju različite zadatke. Jedni crtaju i boje pozadinu, drugi postavljaju veće predmete po prostoru dok ih neki nadopunjuju manjim detaljima, ostali sastavljaju i farbaju kostime. Sve se to može odvijati samo u fazi izrade makete koja će kasnije pomoći u realizaciji prave scene.

5. Zaključak

Svaki dan, svaki naš trenutak vezan je za neki prostor. Samu riječ "prostor" često shvaćamo kao neki zatvoreni prostor i ne razmišljamo o tome da je prostor zapravo sve što nas okružuje. Upoznajemo ga od trenutka kad prvi put otvorimo oči. Upoznajemo ga pomoću naših osjetila, ali percipiramo ga u tri dimenzije. Mi smo dio njega, možemo ga promatrati, mijenjati, a u konačnici i prikazati. Kako ga doživljavamo ovisi, pak, o razdoblju razvoja u kojem smo trenutno. U svakom razvojnom razdoblju postoje velike razlike među djecom zbog misaonog razvoja, socijalnog okruženja, motoričkih sposobnosti i razlika između spolova.